

T18 – Personages – Persoonlijkheidssystemen als gereedschap

Het Enneagram en de archetypische levenscyclus als twee visies op hetzelfde personage.

Dit is onderdeel van de set praktische schrijfhulp van auteur Jurjen Biesbroek – laagdrempelig gereedschap voor beginnende schrijvers, oorspronkelijk bedoeld als zelfhulp voor zijn eigen schrijfontwikkeling.

01 Theorie: het Enneagram als kaart van motivatie

Laten we vandaag beginnen bij een stuk gereedschap. Persoonlijkheidssystemen zoals het Enneagram en de archetypische levenscyclus zijn zeer behulpzaam bij de uitdieping van je personages. Hoewel je dit uiteraard ook kan doen op onderbuikgevoel en je eigen mensenkennis.

In de bijlage heb ik wat meer kenmerken uitgeschreven die helpend kunnen zijn. Deze bouwsteen is daardoor meer theoretisch dan anders en uit de kluiten gewassen.

Het Enneagram is een systeem van negen persoonlijkheidstypen, elk gebouwd rond een **kernleugen** — een diepe, vaak onbewuste misvatting die het personage over zichzelf of de wereld gelooft, en een tegenovergestelde thematische waarheid die het uiteindelijk moet leren. Waar veel persoonlijkheidssystemen alleen oppervlaktegedrag beschrijven, brengt het Enneagram ook de onderliggende angsten en verlangens in kaart die dat gedrag aansturen — en biedt het een pad van groei, van ongezonde fixatie naar een geïntegreerd, gezond zelf.

De negen typen van het Enneagram; de pijlen tonen naar welk type iemand onder stress verschuift. Bron: PersonalityMax.

Elk type heeft daarnaast drie instinctuele varianten. Dezelfde kernleugen van een type kan zich door deze varianten compleet anders manifesteren — dat voorkomt dat je bij een terugkerend type in herhaling valt.

Zelfbehoud

Gericht op veiligheid en comfort. Een type 3 met dit instinct jaagt praktische, materiële zekerheid na als bewijs van waarde.

Sociaal

Gericht op groep en status. Een type 3 met dit instinct uit diezelfde kernleugen ("ik ben alleen waardig als ik succesvol ben") juist via status en erkenning binnen een groep.

Seksueel of één-op-één

Gericht op intensiteit en verbinding met specifieke personen.

De archetypische levenscyclus, zoals uitgewerkt in Weiland's boek *Writing Archetypal Character Arcs*, brengt een ander soort kaart in beeld: zes universele levensfasen die iedereen in de loop van een leven doorloopt — de Maagd (individuele expansie), de Held (persoonlijke expansie), de Koningin (leiderschap), de Koning (opoffering), de Oude Vrouw (aanvaarding), en de Magiër (overgave). Waar het Enneagram het "waarom" achter het gedrag van een personage verklaart (motivaties en angsten), geeft de archetypische levenscyclus het "wanneer" aan: de onvermijdelijke periodes van groei en verandering.

Ter vergelijking: de twaalf klassieke archetypen naar Jung, gegroepeerd rond vier basisbehoeften.

Beide systemen combineren kan een krachtig dubbel perspectief opleveren — maar dat is niet altijd nodig. Eenvoud is vaak superieur: gebruik één systeem, of combineer ze alleen wanneer het doel is om echt diepere lagen van menselijk gedrag te onthullen. Een voorbeeld van die combinatie: Hermelien Griffel (uit Harry Potter) past als Enneagram-type 1 (de hervormer, kernleugen: "ik moet goed zijn om waardig te zijn") in de fase van de Maagd, waar die leugen zich uit als "ik moet altijd perfect zijn om een plek te

verdienen" — zichtbaar in haar aanhoudende drang naar academische perfectie. Frodo Baggins, als type 9 in de fase van de Held, laat zien hoe dezelfde combinatie in een andere levensfase een heel andere concrete uitwerking krijgt.

Een aantal praktische vuistregels helpt bij het toepassen van deze systemen zonder ze mechanisch te laten aanvoelen:

Analyseer plotpunten

Kijk naar wat een personage opoffert of juist vasthoudt wanneer de inzet hoog is — dat onthult vaak het type of de kernstrijd sneller dan uitgebreid natrekken.

Reverse-engineer vanuit de plot

Kwam je verhaalidee tot je als plot in plaats van als personage, gebruik dan de keuzes die de plot van je personage vraagt om te ontdekken welk type het beste resoneert.

Verfijn pas na de eerste versie

Vaak weet je pas echt wie een personage is nadat je het verhaal hebt geschreven. Bij het herzien kun je stem en dialoog aanscherpen tot een uniformere persoonlijkheid.

02 Praktijkvoorbeelden van meesters

Een morele kernleugen die standhoudt — Charlotte Brontë, Jane Eyre

Jane Eyre keert bij elk belangrijk keerpunt terug naar dezelfde centrale vraag van goed en kwaad, precies passend bij een Enneagram-type 1. Wanneer ze op het derde plotpunt wordt geconfronteerd met Rochesters bestaande huwelijk, besluit ze hem te verlaten — niet primair omdat ze zich verraden voelt, maar omdat ze gelooft dat het moreel verkeerd zou zijn om hem illegaal te trouwen. Die consistentie in morele overweging is precies wat een Enneagram-gefundeerd personage geloofwaardig maakt.

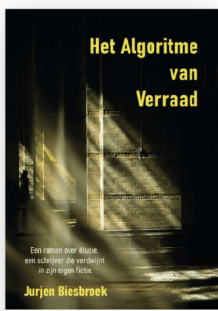
De schaduw als thematische wegwijzer — Elsa, Frozen

Wat zichtbaar is in iemands uiterlijke persoonlijkheid, wijst vaak naar het tegenovergestelde in de schaduw. Elsa's zorgvuldig beheerste, teruggetrokken buitenkant verbergt een onderdrukte angst voor zelfexpressie — en precies die schaduw drijft het thema van zelfisolatie en zelfacceptatie dat de kern van haar verhaal vormt.

Conflictstijl als karaktertekening — Han Solo, Star Wars

De klassiek sarcastische, vaak zijdelingse antwoorden van Han Solo zijn niet alleen grappig — ze zijn een directe uitdrukking van zijn persoonlijkheidstype. De manier waarop een personage conflict aangaat, is een van de rijkste plekken om karakter zichtbaar te maken zonder het uit te hoeven leggen.

03 Mijn voorbeeld: hoe ik het deed als beginnend schrijver

Een poging om Benedict tegen dit kader aan te houden.

Benedicts kernleugen zou je kunnen omschrijven als: "vertrouwen is een luxe die ik mezelf niet kan veroorloven" — een leugen die zijn hele beroepsleven en zijn aanvankelijke terughoudendheid tegenover Lila verklaart. Dat past goed bij een Enneagram-type dat draait om controle en zelfbescherming via afstand. Reverse-engineered vanuit de plot (zoals de theorie hierboven aanraadt): de gebeurtenissen dwingen hem herhaaldelijk te kiezen tussen protocol en persoonlijke verbondenheid, wat suggereert dat zijn diepste angst niet fysiek gevaar is, maar het verlies van controle over zijn eigen loyaliteiten.

Wat ik explicieter had kunnen maken: welk instinctueel type deze kernleugen bij Benedict specifiek kleurt. Is zijn behoefte aan controle vooral zelfbehoud (fysieke en professionele veiligheid), of draait het toch dieper om de één-op-één-band met Lila zelf? Dat onderscheid had zijn gedrag of dialoog in specifieke scènes nog scherper kunnen sturen.

04 Zoek je eigen voorbeeld

Kies een hoofdpersoon uit je eigen manuscript. Formuleer zijn of haar kernleugen in één zin. Reverse-engineer vervolgens vanuit de belangrijkste plotmomenten: wat offert dit personage op, of houdt het net vast, wanneer de inzet het hoogst is?

OEFFENING · 20–30 MINUTEN

De kernleugen reverse-engineeren

Jouw oefening: kies drie belangrijke plotmomenten van je hoofdpersoon. Schrijf per moment op wat het personage opoffert of vasthoudt. Zoek de gemeenschappelijke angst of overtuiging die uit deze drie keuzes spreekt — dat is vermoedelijk de kernleugen.

Controlevraag: is deze kernleugen specifiek genoeg om dit personage van andere personages met een vergelijkbaar plotdoel te onderscheiden?

OPDRACHT · 30–45 MINUTEN

Zelfstandige toepassing: instinctuele variant bepalen

Jouw opdracht: bepaal voor je hoofdpersoon welke van de drie instinctuele varianten (zelfbehoud, sociaal, één-op-één) zijn kernleugen het meest kleurt. Herschrijf een bestaande scène zodat die instinctvariant explicieter doorklinkt in zijn keuzes of reacties.

Voor mijn eigen opdracht zou ik dit toepassen op Benedict: als zijn instinct vooral één-op-één is, zou zijn aanvankelijke afstandelijkheid tegenover Lila zich sterker moeten uiten in hyperbewuste, bijna dwangmatige aandacht voor haar specifiek — niet in algemene achterdocht tegenover iedereen.

05 Zelfcontrole

Loop je hoofdpersoon na op de volgende vier punten.

- ☐ Kun je de kernleugen van je personage in één zin formuleren?
- ☐ Weet je welke instinctuele variant die kernleugen kleurt?
- ☐ Als je archetypen en Enneagram combineert: voegt die combinatie echt diepere lagen toe, of overcompliceert ze een personage die met één systeem al helder genoeg was?
- ☐ Heb je het type van je personage na de eerste versie nog verfijnd, in plaats van het star vast te houden aan een vooraf gekozen label?

Dit onderdeel kun je uiteraard toepassen op elk personage dat je zelf onderhanden neemt.

06 Samenvatting

Belangrijkste onderwerpen

Waarom karakteruitdieping ertoe doet; het Enneagram als kaart van motivatie (kernleugen, instinctuele varianten); de archetypische levenscyclus als kaart van levensfase; wanneer je beide systemen combineert en wanneer eenvoud beter werkt; praktische toepassingstips.

Kernpunten

Het Enneagram verklaart het waarom achter het gedrag van een personage; de archetypische levenscyclus geeft het wanneer aan. Combineer beide systemen alleen wanneer dat echt diepere lagen onthult — eenvoud is vaak superieur. Reverse-engineer de persoonlijkheid vanuit de plot wanneer je verhaal als plot begon, en verfijn het type van je personage pas goed na de eerste versie.

Conclusies en acties

Formuleer de kernleugen van je hoofdpersoon in één zin. Bepaal welke instinctuele variant die leugen kleurt. Analyseer plotpunten om innerlijke waarden te ontdekken. Verfijn je karaktertype na, niet vóór, de eerste versie.

BRONVERMELDING

Podcast: K.M. Weiland, *Helping Writers Become Authors* — S17:E12 "Using the Enneagram For Character Development", S17:E13 "Crafting Archetypal Arcs With Enneagram Insights", S17:E23 "How to Shape Your Characters' Goals, Voice, and More".

Literaire voorbeelden: J.K. Rowling, *Harry Potter*-reeks; J.R.R. Tolkien, *The Lord of the Rings*; Charlotte Brontë, *Jane Eyre* (1847); Disney, *Frozen* (2013). Toepassing: fragmenten uit *Het Algoritme van Verraad* (Jurjen Biesbroek, 2026).

Bijlage Veelvoorkomende karakterarchetypen

Volgens Oxford Dictionaries is een archetype ‘een zeer typerend voorbeeld van een bepaald persoon of ding’.

Jung onderscheidde twaalf primaire archetypen, elk met een eigen set waarden, betekenissen en persoonlijkheidskenmerken. In deze theorie wordt een archetype omschreven als ‘een oeroud mentaal beeld dat is overgeërfd van de vroegste menselijke voorouders en dat aanwezig wordt geacht in het collectief onbewuste’.

Je kunt deze archetypen gebruiken, vooral bij het creëren van je vier hoofdpersonages. De typen worden hieronder toegelicht, waarbij wordt ingegaan op hun motto's, kernverlangens, doelen, grootste angsten, strategieën, zwakheden en talenten. Er is overigens veel materiaal op internet te vinden wanneer je je hierin verder wilt verdiepen.

De vier ego-archetypen

1. De Onschuldige

Motto	Vrij om te zijn wie we zijn
Kernverlangens	het paradijs bereiken
Doel	gelukkig zijn
Grootste angst	gestraft worden voor iets slechts of verkeerd
Strategie	de dingen goed doen
Zwakte	saai door hun naïeve onschuld
Talent	geloof en optimisme

Ook bekend als: de utopist, de traditionalist, de naïeveling, de mysticus, de heilige, de romanticus, de dromer.

2. De Wees / De Gewone Man of Vrouw

Motto	Alle mensen zijn gelijk geschapen
Kernverlangen	verbinding maken met anderen
Doel	erbij horen
Grootste angst	buitengesloten worden of juist opvallen in de menigte
Strategie	gewone, degelijke deugden ontwikkelen, nuchter zijn, aansluiting vinden bij de gewone mens
Zwakte	zichzelf verliezen in een poging om op te gaan in de massa of ten behoeve van oppervlakkige relaties
Talent	realisme, empathie, gebrek aan pretentie

Ook bekend als: de goede kameraad, de 'everyman', de buurman/buurvrouw, de realist, de harde werker, de degelijke burger, de goede buur, de stille meerderheid.

3. De Held

Motto	Waar een wil is, is een weg
Kernverlangen	de eigen waarde bewijzen door moedige daden
Doel	meesterschap bereiken op een manier die de wereld verbetert
Grootste angst	zwakte, kwetsbaarheid, een 'lafaard' zijn
Strategie	zo sterk en bekwaam mogelijk zijn
Zwakte	arrogantie, altijd behoefte hebben aan een nieuwe strijd
Talent	bekwaamheid en moed

Ook bekend als: krijger, kruisvaarder, redder, superheld, soldaat, drakendoder, winnaar en teamspeler.

4. De Verzorger

Motto	Heb je naaste lief als jezelf
Kernverlangen	anderen beschermen en voor hen zorgen
Doel	anderen helpen
Grootste angst	egoïsme en ondankbaarheid
Strategie	dingen doen voor anderen
Zwakte	martelaarsrol en uitgebuit worden
Talent	mededogen, vrijgevigheid

Ook bekend als: heilige, altruïst, ouder, helper, ondersteuner.

De vier zielarchetypen

5. De Ontdekkingsreiziger

Motto	Laat je niet inperken
Kernverlangen	de vrijheid om te ontdekken wie je bent door de wereld te verkennen
Doel	een beter, authentieker en vervullender leven ervaren
Grootste angst	gevangenzitten, conformisme en innerlijke leegte
Strategie	reizen, nieuwe dingen opzoeken en ervaren, ontsnappen aan verveling
Zwakte	doelloos rondzwerven, een buitenbeentje worden
Talent	autonomie, ambitie, trouw blijven aan de eigen ziel

Ook bekend als: zoeker, beeldenstormer, zwerver, individualist, pelgrim.

6. De Rebel

Motto	Regels zijn er om overtreden te worden
Kernverlangen	wraak of revolutie
Doel	omverwerpen wat niet werkt
Grootste angst	machteloos of ineffectief zijn
Strategie	verstoren, vernietigen of choqueren
Zwakte	overstappen naar de duistere kant, criminaliteit
Talent	grensoverschrijdend gedrag, radicale vrijheid

Ook bekend als: opstandeling, revolutionair, wildebras, buitenbeentje of beeldenstormer.

7. De Minnaar

Motto	Jij bent de enige
Kernverlangen	intimiteit en beleving
Doel	een relatie hebben met de mensen, het werk en de omgeving waar men van houdt
Grootste angst	alleen zijn, een muurbloempje zijn, ongewenst of onbemind zijn
Strategie	steeds aantrekkelijker worden, zowel fysiek als emotioneel
Zwakte	naar buiten gericht verlangen om anderen te behagen, met het risico de eigen identiteit te verliezen
Talent	passie, dankbaarheid, waardering en toewijding

Ook bekend als: partner, vriend, vertrouweling, liefhebber, levensgenieter, echtgenoot of teambouwer.

8. De Schepper

Motto	Als je het je kunt voorstellen, is het mogelijk
Kernverlangen	dingen van blijvende waarde creëren
Doel	een visie realiseren
Grootste angst	een middelmatige visie of uitvoering
Strategie	artistieke beheersing en vaardigheid ontwikkelen
Taak	cultuur creëren, de eigen visie tot uitdrukking brengen
Zwakte	perfectionisme, slechte oplossingen
Talent	creativiteit en verbeeldingskracht

Ook bekend als: kunstenaar, uitvinder, innovator, muzikant, schrijver of dromer.

De vier 'Zelf'-archetypen

9. De Nar

Motto	Je leeft maar één keer
Kernverlangen	in het moment leven en volop genieten
Doel	een geweldige tijd hebben en de wereld opvrolijken
Grootste angst	zich vervelen of anderen vervelen
Strategie	spelen, grappen maken, grappig zijn
Zwakte	lichtzinnigheid, tijdverspilling
Talent	vreugde

Ook bekend als: dwaas, grappenmaker, joker, lolbroek of komiek.

10. De Wijze

Motto	De waarheid maakt vrij
Kernverlangen	de waarheid vinden
Doel	intelligentie en analyse gebruiken om de wereld te begrijpen
Grootste angst	bedrogen of misleid worden – of onwetendheid
Strategie	zoeken naar informatie en kennis; zelfreflectie en inzicht in denkprocessen
Zwakte	kan zich eindeloos in details verliezen en nooit tot actie overgaan
Talent	wijsheid, intelligentie

Ook bekend als: expert, geleerde, detective, adviseur, denker, filosoof, academicus, onderzoeker, planner, professional, mentor, leraar, beschouwer.

11. De Magiër

Motto	Ik laat dingen gebeuren
Kernverlangen	de fundamentele wetten van het universum begrijpen
Doel	dromen waarmaken
Grootste angst	onbedoelde negatieve gevolgen
Strategie	een visie ontwikkelen en daarnaar leven
Zwakte	manipulatief gedrag
Talent	win-winoplossingen vinden

Ook bekend als: visionair, katalysator, uitvinder, charismatisch leider, sjamaan, genezer, medicijnman.

12. De Heerser

Motto	Macht is niet alles, het is het enige dat telt
Kernverlangen	controle
Doel	een welvarende, succesvolle familie of gemeenschap creëren
Strategie	macht uitoefenen
Grootste angst	chaos, van de troon gestoten worden
Zwakte	autoritair gedrag, onvermogen om te delegeren
Talent	verantwoordelijkheidsgevoel, leiderschap

Ook bekend als: baas, leider, aristocraat, koning, koningin, politicus, rolmodel, manager of bestuurder.